

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ

ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

НАСТАВНО-НАУЧНО ВИЈЕЋЕ БАЊА ЛУКА

ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
Универзитета у Бањој Луци

ПРИМЉЕНО: 21.9.2015			
ОРГ. ЈЕД.	БРОЈ	ПРИЛОГ	ПРИМЉЕНОСТ
13/11	1652	15	



ИЗВЈЕШТАЈ

о оцјени урађене докторске тезе кандидата мр Миодрага Лукића

ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

На основу члана 149. Закона о високом образовању („Службени гласник Републике Српске“, бр. 73/10, 104/11, 84/12 и 108/13), члана 54. Статута Универзитета у Бањој Луци и члана 20. Статута Економског факултета, Наставно-научно вијеће Економског факултета Универзитета у Бањој Луци, на X сједници, одржаној 09.07.2015. године, донијело је Одлуку број: 13/3.1217-X-5.1/15, о именовању Комисије за оцјену урађене докторске тезе кандидата **мр Миодрага Лукића**, под насловом: „**Предузетништво у функцији развоја руралних подручја у Босни и Херцеговини**“.

Састав Комисије:

1. Проф. др Никола Вукмировић, редовни професор, ужа научна област Предузетничка економија, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, предсједник;
2. Проф. др Стево Мирјанић, редовни професор, ужа научна област Економика пољопривреде и рурални развој, Пољопривредни факултет Универзитета у Бањој Луци, члан;
3. Проф. др Гојко Рикаловић, редовни професор, ужа научна област Економска

анализа, Економски факултет Универзитета у Београду, члан.

Комисија је детаљно проучила урађену докторску дисертацију мр Миодрага Лукића под насловом: „Предузетништво у функцији развоја руралних подручја у Босни и Херцеговини“ и у пуној међусобној сагласности подноси Вијећу овај извјештај.

1. УВОДНИ ДИО ОЦЈЕНЕ ДОКТОРСKE ТЕЗЕ

Докторска теза кандидата мр Миодрага Лукића, дипл. економисте, под насловом: „Предузетништво у функцији развоја руралних подручја у Босни и Херцеговини“ има 206 страница основног текста, компјутерски сложеног и форматираног, формата А4, проредa 1,5, маргина 2,5 cm, 49.213 ријечи са 353.980 карактера, преглед садржаја, списак коришћене литературе на 8 страница из 131 извора, са 28 хронолошки пописаних табела, 9 слика и 3 анкетна упитника у прилогу.

Предметна докторска теза подијелена је на девет међусобно усклађених цјелина, од којих су у првој садржана уводна разматрања у вези са темом докторске тезе, праћена са седам радних дијелова који чине теоријско-аналитички дио докторске тезе, а девети дио је синтеза резултата са закључцима и препорукама, док је на крају рада дат попис литературе.

Поглавља садржаја докторске тезе:

Увод – проблем, предмет, циљ, хипотетички оквир и методе истраживања;

1. Предузетништво - теоријске концепције и праксе;
2. Рурална подручја – индикатори одређивања;
3. Рурално предузетништво – специфичности и изазови;
4. Перспективе руралног предузетништва;
5. Емпиријска истраживања руралног подручја Босне и Херцеговине и предузетничке активности;
6. Дугорочна политика подстицања руралног предузетништва;
7. Правци даљих истраживања;

Закључак

Рад је садржајно и концептуално компонован како сљеди у наставку:

У **уводном дијелу** докторске тезе дати су: проблем, предмет, сврха и циљ истраживања, као и методе којима се дошло до потврђивања постављених хипотеза у раду.

Прво поглавље се односи на теоријски и историјски приступ разумијевању појма предузетништва, те садржи јасан и свеобухватан преглед теорија, концепата, чињеница, политика и пракси везаних за предузетништво. Комбинујући академску теорију са свакодневном реалношћу везаном за кључне факторе и актере у предузетничким активностима, кандидат пружа свеобухватну анализу савременог предузетништва. При томе предузетништво посматра као посебну пословну филозофију која претпоставља „надпросјечно промишљање и даје надпросјечне резултате“. Рад садржи резултате најновијих истраживања, практичне задатке, примјере и студије случајева развоја малих и средњих предузећа као најважнијег имплементационог облика предузетништва у привредном развоју.

У **другом поглављу** кандидат анализира критеријуме за утврђивање руралног подручја према методологији ОЕЦД-а и критеријумима који се примјењују у Европској унији. Према критеријумима који се примјењују у Европској унији за рурална подручја, Босна и Херцеговина је претежно рурална земља. Приближно три четвртине њене територије чине рурална подручја на којима живи приближно половина становништва. Полазећи од те чињенице кандидат уочава значајне могућности и потребе за развој руралног предузетништва.

Кандидат указује да би се развојно- демографска политика у руралним подручјима морала заснивати на одговарајућој економској, аграрној, привредној и културној политици, потпуно различитој од досадашње. Досадашња политика није подстицала младе људе да остану у руралним подручјима, те да се баве пољопривредом и другим комплементарним дјелатностима. Будући да је незапосленост у Босни и Херцеговини достигла изузетно високу стопу, од приближно 50% и да се највећи број незапослених регрутује директно или индиректно са руралних подручја, неопходно је тражити рјешења за потпуно обрнут процес. Процес повратка из урбаних на рурална подручја подстичу многе земље, а посебно оне које желе постићи стабилан привредни раст и развој.

У **трећем поглављу** кандидат разматра предузетништво као развојни фактор (агро)

привреде и других комплементарних дјелатности на на руралним подручјима Босне и Херцеговине. Увиђајући значај предузетништва за развој и јачање конкурентске способности националне привреде, највећи број развијених држава је прихватио предузетништво као покретачку компоненту у процесу економског раста и развоја. Полазећи управо од тог позитивног искуства, кандидат предлаже посебне моделе развоја предузетништва као развојни генератор привреде на руралним подручјима Босне и Херцеговине. Кандидат разматра друштвено-економске услове развоја предузетништва у оба ентитета Босне и Херцеговине, истичући узајамну повезаност предузетништва и динамичности мултифункционалног развоја руралних региона. При томе кандидат посебну пажњу посвећује развоју малих и средњих предузећа, задруга и породичног бизниса као кључним имплементационим облицима руралног предузетништва.

На основу резултата емпиријских истраживања кандидат у **четвртном поглављу** експлицитно указује на то да: босанско-херцеговачка рурална подручја карактерише све веће материјално сиромаштво становништва; опада пољопривредна и индустријска производња; недостаје комунална и друга инфраструктура (посебно: цесте, питка вода, телефонске мреже). Један од синтетичких показатеља све лошијег економског стања у руралним подручјима је и чињеница да расте број села која остају без иједног становника а тиме и било какве развојне перспективе..

Пошто је у селима становништво већином пољопривредно, то се депопулација села директно одражава на девастацију пољопривредних објеката и површина и то сразмјерно удаљености од главних комуникација и већих градова те недостатку комуналне и социјалне инфраструктуре. У циљу указивања на могући начин превазилажења неповољног стања, у овом поглављу су посебно представљени основни елементи европске политике руралног развоја и политике руралног развоја у САД. Ријеч је о новом концепту развоја руралног предузетништва кроз нову развојну филозофију агробизниса и комплементарних радно интензивних дјелатности (туризам, трговина, ситна индустрија, домаћа радиност и друго), који је разрађен у теорији и пракси развијених земаља. За Босну и Херцеговину кандидат аргументовано констатује да у предходном периоду није имала конзистентну дугорочну политику руралног развоја, као ни развоја руралног предузетништва које

је требало бити генератор развоја тих подручја.

У петом поглављу су приказани резултати истраживања предузетништва на босанско-херцеговачком руралном подручју, добијени на терену (анкетирање предузећа, газдинстава и домаћинстава), као и фактора који доводе до исељавања становништва са руралног подручја. Анкета је спроведена на национално репрезентативном узорку. Дефинисани стратуми у оквиру националног узорка били су:

1. равничарски регион,
2. брдско-планински регион и
3. регион који обухвата веће привредне центре са околином.

Проведено истраживање показује да су лоши услови живота у сеоском подручју првенствено економске природе: недостатак запослења, мања могућност избора занимања и нижа зарада у односу на запослене у граду, лоши стамбени услови, лоши услови јавног превоза и друго.

Према истраживању трећина испитаника није задовољна условима сеоског живота, те намјерава напустити село. Анкетирани експерти сматрају да је то забрињавајуће будући да се ради о популацији у доби између 25 и 45 година, која је у правилу завршила школовање и већином засновала породицу.

Истраживање у раду показује да би даљња депопулација босанско-херцеговачких руралних подручја била за њих погубна, али и друштвено-економски негативна за урбана подручја (нерационално повећање броја становника у градовима) и Босну и Херцеговину у цјелини (још неповољније кориштење: просторног, производног и људског потенцијала, губитак традицијских културних вриједности). Истовремено, према истраживању кандидата, исељавање сеоског становништва се може смањити првенствено повећањем запослености, већим личним примањима, изградњом прометне и друштвене инфраструктуре што би битно побољшало животне услове сеоског становништва. Рурална подручја, посебно најнеразвијенија, немају довољно властитих могућности за убрзање развоја, односно за нужно смањивање разлика у квалитету живота у односу на градска подручја. Због тога је нужно да се у Босни и Херцеговини примјени дугорочни пројект који проводе развијене европске земље под геслом „Селјак грађанин Европе“.

У шестом поглављу кандидат на основу презентованих података емпиријских истраживања указује на нове могућности уз другачији начин планирања, организовања предузетничких подухвата, увођењу иновација и нових технолошких рјешења и других активности које стварају далеко боље услове живота у руралним подручјима.

Кроз ово поглавље кандидат настоји аргументовано указати да је глобалну стратегију привредног развоја БиХ и њених ентитета, нужно редефинисати и преусмјерити према аграрном и руралном развоју са предузетничким приступом. Кандидат доказује да је нерационално улагати у пољопривреду да би се „прехранила пољопривредна домаћинства“ већ да треба примјенити предузетничке моделе за високопродуктивну производњу и прераду пољопривредних производа. При томе полази од предузетничког концепта да „купац ствара вриједност“ што посебно захтјева унапређење комерцијализације производње на руралним подручјима.

На основу проведених истраживања кандидат је дошао до сазнања да би се на босанско-херцеговачком руралном подручју могло организовати преко 40 различитих дјелатности заснованих на преради пољопривредних производа и сировина. То показује да развој предузетништва у агробизнису у Босни и Херцеговини има изванредне могућности, како у примарној производњи, тако и прехрамбеној индустрији, као и пратећим гранама које су везане за рурални развој. Ту тврдњу кандидат поткрепљује и искуством које имају развијене земље у подстицању развоја руралног предузетништва као посебне развојне филозофије. По узору на те земље у Босни и Херцеговини (на свим нивоима, а посебно ентитетским и општинским) би развојне институције требале да буду у функцији стварања услова и амбијента за развој предузетништва у сектору агробизниса. Развој малих и средњих предузећа у агропривреди према истраживању кандидата, треба усмјеравати, подстицати и подржавати у следећим облицима: развој породичних пољопривредних газдинстава, оснивање малих и средњих предузећа у сфери прехрамбене индустрије, производња инпута за друге дјелатности, покретање услужних дјелатности и подржавање развоја мултифункционалне руралне привреде (тзв. бизнис гардени).

У седмом поглављу кандидат полази од истраживања која су показала да преко $\frac{3}{4}$

површине Босне и Херцеговине представљају рурална подручја са ниским степеном развоја предузетништва. То неповољно стање кандидат посматра као и могућност за примјену новог предузетничког концепта руралног развоја у Босни и Херцеговини. Такав нови концепт развоја отвара могућност примјене нових постицајних мјера, активности и поступака за покретање предузетничких подухвата ревитализације села односно руралних подручја.

Идеје, иницијативе и инпути за развој предузетништва на руралним подручјима требају долазити из центара урбаних подручја Босне и Херцеговине. То су највећи градови у оба ентитета који своју изградњу у предходном периоду у великој мјери дугују приливу материјалних и људских ресурса из руралних подручја.

До наведених запажања тврдњи кандидат је дошао путем интервјуисања експерата за развој предузетништва у агросектору које би требале бити подлога даљих истраживања. Посебну пажњу у даљим истраживањима би требало посветити изучавању нове улоге и ефикаснијег функционисања задруга и кластера као важних имплементационих облика развоја предузетништва у агросектору на руралним подручјима. Ово из разлога што су модерне задруге у неким развијеним земљама (Француска, Швајцарска), носиоци развоја и предузетничке ревитализације руралних подручја, док су у Босни и Херцеговини задруге потпуно маргинализоване.

Исто тако кандидат запажа да би требало истражити на који начин би неке моделе пољопривредних кластера који су се у другим земљама показали врло успјешним требало прилагодити нашим условима и дати им регионални карактер.

2. УВОД И ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

Сврха истраживања у овом раду јесте да се научно сагледатају могућности развоја неразвијених руралних подручја Босне и Херцеговине кроз изналажење успјешних модела развоја руралног предузетништва.

Непосредан повод за истраживање докторске тезе је настојање да се у искуствима развијених земаља пронађу релевантне поуке за рурални развој у Босни и

Херцеговини у којој су рурална подручја у посебно лошем положају.

Кандидат је кроз рад успјешно дао одговор на постављени *проблем истраживања*, а који је гласио:

Зашто босанско-херцеговачка рурална подручја данас карактерише све већа материјална оскудица становништва и успорен развој предузетништва, иако та подручја посједују врло значајне ресурсе?

Предмет истраживања кандидат је везао за рурално предузетништво у функцији развоја неразвијених руралних подручја у Босни и Херцеговини.

Циљ истраживања је да се утврди научна основа за један потпуно нови концепт руралног развоја кроз развој руралног предузетништва који ће бити супротан досадашњем маргинализовању, потцјењивању и занемаривању руралних подручја и руралног предузетништва.

У главној хипотези кандидат износи тврдњу да је ревитализацијом руралног подручја кроз развој руралног предузетништва могуће остварити велику економску корист за друштвену заједницу.

Преглед релевантне литературе указује на чињеницу да је кандидат користио 131 библиографску јединицу. У литератури доминирају најновији страни и домаћи наслови, као и емпиријска истраживања водећих истраживача. Поред тога кориштена су и истраживања: Европске комисије, Европске мреже за рурални развој, OECD и WB. Сва та истраживања су актуелна и релевантна за постављени предмет истраживања и испитивање постављене хипотезе. Литература је правилно наведена и цитирана.

3. МЕТОД РАДА И ПРИМИЈЕЊЕНА ИСТРАЖИВАЊА

Рад се заснива на теоријско-аналитичком и емпиријском приступу у извршеном истраживању кључних фактора који детерминишу заостајање у развоју руралних подручја и функцију предузетништва у њиховој ревитализацији. При томе су примјењене методе експликативне анализе, која доприноси дубљем схватању проблема и предмета истраживања, објашњењу и сазнању правилности и

законитости у истраживању теоријске подлоге на бази којих су се могли дефинисати елементи који непосредно утичу на креирање одговарајуће руралне политике у условима актуелне кризе. У раду су посебно истакнуте методе функционалне анализе на бази које се издвајају активности и везе које постоје унутар предмета истраживања. Компаративном анализом утврђене су идентичности, сличности и разлике посматраних појава и процеса.

У докторском раду се користе и методе синтеза у циљу спајања више чинилаца у једну смислену цјелину. Такође се користи и метод дедукције као аналитички и диференцирајући поступак, гдје се и на основу општег сазнања стичу посебна сазнања са великим степеном извјесности и поузданости.

У току истраживања кориштене су статистичке методе уз одговарајуће прилагођавање предмету и фазама истраживања. При томе су статистичке методе прилагођене методама прикупљања и обраде података и њиховим својствима. Прикупљањем података, статистичком анализом и дескриптивном методом истраживања проблема, дефинишу се могући концепти и правци руралне политике у Босни и Херцеговини односно њеним ентитетима.

Статистичком анализом, дескриптивном методом и графичким путем су се дефинисале динамика посматраних варијабли кроз вријеме и за изабране земље и регионе. У емпиријском дијелу, прикупљањем података и анализом посматраног проблема, а посебно статистичком корелационом и регресионом анализом, дефинишу се могући елементи и правци за моделирање облика развоја руралног предузетништва. Обрађени подаци анализирани су и тумачени у сврху тестирања хипотеза, добијања информација потребних за коначна разматрања рада и закључкеведеног истраживања.

4. РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

Разлог одабира ове теме за докторску дисертације јесте њена актуелност и значај за привредни развој. Тема је комплексна и припада ужој научној области предузетничке економије.

Утицај предузетништва на развој руралних подручја до сада није довољно истраживан у домаћој литератури, што је представљало додатни истраживачки изазов.

Резултати истраживања представљају научни допринос у утврђивању концепције, модела и метода за ефикасан развој предузетништва на руралним подручјима Босне и Херцеговине. На бази анализе модела развоја руралног предузетништва у другим земљама кандидат је креирао научну платформу за моделе који су прилагођени нашим условима.

Прагматични резултат представља научно-стручна основа дата у раду у циљу креирања пословних стратегија, програма и дугорочних планова подстицања развоја руралног предузетништва.

Кроз рад се настоји указати на опредјељење Босне и Херцеговине за приближавање Европској унији у вођењу економске и развојне политике. То подразумијева велике промјене у стратегији, политици и пракси развоја предузетништва у руралним подручјима Босне и Херцеговине. За то ће према истраживањима кандидата бити потребно: радикално реструктурирање и велика улагања у аграрни сектор, нови облици окрупњавања пољопривредних газдинстава, трансфер нових технологија и унапређење предузетничке инфраструктуре, иновирање образовања као и унапређење услова живота на руралном подручју.

Политика ослањања на нову руралну економију у цјелини требало би да буде, не само у функцији лакшег преживљавања више од половине становника Босне и Херцеговине, већ и за трајно одређење развојне политике засноване на предузетничком концепту и економски одрживом развоју. Такав приступ, према истраживању кандидата посебно је значајан данас у вријеме ликвидације и реструктурирања некадашњих великих предузећа због чега радници масовно остају без посла, а не постоји посебна стратегија и планови за њихово ново запошљавање.

Примјеном иновативно-предузетничког концепта руралног развоја привреда би се ревитализовала у руралним подручјима па би радноспособно становништво, које је остало без посла, обезбједило себи и породици сигурну егзистенцију.

На основу анализе добре праксе других земаља (Француска, Швајцарска и друге)

кандидат закључује да би Босна и Херцеговина и њени ентитети требали да подрже нови развојни концепт кроз адекватна подстицајна финансијска средства и пружање стручне помоћи. Убрзани рурални развој подразумјева и широку мрежу едукативних институција, финансијских и друштвених организација и асоцијација. Такву мрежу треба израђивати посебно у почетној фази развоја предузетништва на руралним подручјима.

Кандидат је недвосмислено доказао сврсисходност тврдње да би се ревитализацијом босанско-херцеговачког руралног подручја кроз развој руралног предузетништва остварила значајна економска корист за друштвену заједницу, као и да се најбржи резултати постижу подстицањем мултифункционалног породичног бизниса. За успјешан развој руралног предузетништва неопходан је интегрални приступ како у развијању више повезаних дјелатности, тако и у повезаном систему различитих подстицајних мјера. Овакав концепт представља својеврстан научни допринос дисертације и спроведеног истраживања.

5. ЗАКЉУЧАК И ПРИЈЕДЛОГ

Основни допринос докторске тезе кандидата мр Миодрага Лукића је дат у моделирању научне платформе за креирање новог предузетничког концепта развоја руралних подручја у Босни и Херцеговини. У раду су, нарочито на примјеру стратегија и праксе ЕУ, детаљно истражени и критички анализирани модели политике и праксе развоја руралног предузетништва развијених земаља са аспекта могућности примјене у Босни и Херцеговини. Важан допринос рада састоји се и у томе што се указује на то да ће успјешност у дефинисању јасних и остваривих стратешких циљева и приоритета, као и њихова реализација, бити од пресудне важности за одрживи развој предузетништва руралних подручја у будућности. Осим тога, ово истраживање је указало на правце за даља истраживања у рационалнијем кориштењу постојећих и креирању нових ресурса, управљању руралним развојем и јачањем улоге локалних актера развоја у циљу демографске ревитализације руралних подручја и диференцијације облика руралног предузетништва.

Полазећи од резултата истраживања спроведених у оквиру докторске тезе могуће је

извести закључак да је полазна хипотеза потврђена. На основу анализе емпиријских података кандидат је предложио научну платформу и основне елементе за креирање модела, стратегије, политике и праксе развоја предузетништва на руралним подручјима Босне и Херцеговине.

С обзиром на наведено, Комисија

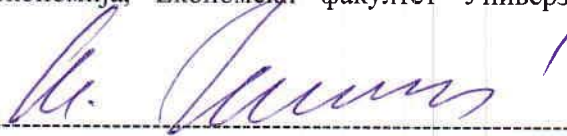
Предлаже

Наставно-научном вијећу Економског факултета Универзитета у Бањој Луци, да прихвати овај извјештај и одобри јавну одбрану докторске тезе мр Миодрага Лукића, дипл. економисте, под насловом: „Предузетништво у функцији развоја руралних подручја у Босни и Херцеговини“.

У Бањој Луци, 10.08.2015. године

ПОТПИС ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1. Проф. др Никола Вукмировић, редовни професор, ужа научна област Предузетничка економија, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, предсједник



2. Проф. др Стево Мирјанић, редовни професор, ужа научна област Економика пољопривреде, Пољопривредни факултет Универзитета у Бањој Луци, члан



3. Проф. др Гојко Рикаловић, редовни професор, ужа научна област Економска анализа, Економски факултет Универзитета у Београду, члан

